

K Ö C S K I S Á N D O R.

Az Anjouk uralma hazánkban romokon épült...

Le kellett dönteni a régi támokat, melyek kifelé dűledeztek, mi miatt a nemzeti egység veszélyesen megrepedezett, szent csarnoka már-már összeomlással fenyegetett. E hűtlen bálványokat, a *Csákok*, *Abák*, *Ákosok*, *Héderek*, *Hermánok* és híveik sorából mellőzni kellett tehát és új oszloprendeket állítani föl.

Az új arisztokratia: a *Drugetek*, *Bátoriak*, *Bebekék*, *Sztárayak*, *Tököliek*, *Szécsényiek*, *Debreczeniek*, *Garciaiak*, *Zayak*, *Görgeyek*, *Ostffyak*, *Kamizsaiak*, *Gilétfiak*, *Nagy-Martoniak*, *Újlakiak*, *Kontok*, *Bánffyak*, *Amadék*, *Lacfiak*, *Magyarok* sat. legtöbbje a tehetős nemesi középrendből emelkedett ki harci vitézsége s a közügyekbeni jártassága által, melyet a szent korona iránta való hűségéért terjedelmes javakkal jutalmazott.

Ezen, a szó helyes értelmében nevezett új arisztokraták, vagyis — mint édes hazai nyelvünk oly szépen mondja — *a szent korona jobb ágai* közé méltán soroljuk *Köcski Sándort*, ki az ország egysége és nyugalma helyreállításáért vérént ontotta¹, a magyar név dicsőségét messze földön terjesztette, végre mint országbíró tudományával s erős jogéretével a nép legfőbb érdekeit mind halálíg híven szolgálta.

*

Köcsk, melytől hősünk nevét vette Vasvár-megyének keleti, Veszprémmel csaknem határos szélén fekszik.² A Köcskiek (de Kuchk) szent István korától fogva mint a szent király jobbágyai és jobbágyainak fiai várkatonák voltak és Vasvár védelmére szolgáltak, mígnem 1273-ban IV. László király Vasvár-megye ispánja előterjesztésére megneemesítette őket.³

Azonban Köcski Sándor aligha tartozott közéjük. Ha ő nem is, hasonnevű atyja már élt az időben, de nincs megemlítve a neemesítettek közt, kiket a király levele név szerint előszámlál. Ellenben családr összeköttetései a régi, jómódu nemesre vallanak. Nagyanyja *Káldi Dominika* volt; atyját Sándor *grófnak*⁴ nevezte a király is; anyja: *Venus asszony*, családi nevét nem ismerem ugyan, de neje *Bajóti Simon* leánya volt, míg nővére *Gersei Nádasdi* (de genere) Lászlóhoz ment feleségül, amely házasságból született Margitot a »maior tauarnicorum regis« és gimesi várnagy, *Magyar Pál* vette el. Unoka testvére (patruelis) Köcski *Kacsó Miklós* szintén előkelő ember volt.⁵

Legvilágosabban tanuskodik pedig régi nemes származásáról Köcski Sándor országbíró pecsétje, melynek címere a Héder nemzetség mindkét ágának: a Német-Ujváriak úgy, mint Héderváriak címerével megegyez.⁶

E szerint tehát a Köcskiek a Héderi nemzetségből származnának, mely nemzetségnek ősei Németországból bevándorolván, két ágra szakadtak: a Szigetközön Győr közelében megszállott Héderváriakéra s a Volfer ágára, mely a vasvármegyei Kőszin (Güssing, utóbb Német-Ujvár) hegyet és vidékét nyervén szállásul, közönségesen a Német-Ujváriak vagy Güssingi grófok ágának nevezetik. Ezen utóbbi nemzetségi ágnak tagjai időközben elszaporodván, (ugy kell lenni) ismételve megosztottak ősi birtokaikon, s ekkor juthatott hősünk családjának osztályrészül Köcsk. Ugyanis vasvármegyei birtoka után ítélve valószínűbbnek tetszik, hogy a Német-Ujváriakhoz, mintsem a Szigetközön megtelepült Héderváriakhoz tartozott.

Köcski Sándor ifjúságáról nem tudunk semmit. De jó nevelését, míveltségét és tanultságát elárulják azon levelek, melyek országbírói korából reánk maradtak. Tisztességes és jómódu, mert szerző ember is volt. 1312-ben magához váltá *Káldi Marcel* fiainak 56 márkát érő birtokát Sáron, mely birtok szomszédos volt saját fekvőségével, s egyúttal kikötötte, hogy ha a nevezett Marcel fiai birtokuk egyéb részét is el akarnák idegeníteni, azt csak neki adhatják el. — Nem messze tőle birt ugyanesak Sáron Német-Ujvári András is, a Gergely fia és Miklós tárnokmester fivére,⁷ kivel tanulmányunk folyamán ismételve találkozunk még. — Rövid időn más birtokot is vett Köcski Sándor Sáron Gersei Nádasdi Andrásról 20 márkáért; aztán pedig összes sári birtokait egy tömegbe kikerítette csere által.⁸

Politikai pártállására nézve a Német-Ujváriakkal, nevezetesen imént érintett szomszédjával, Német-Ujvári Andrásal tartott Sándor »gróf« is (aminek hiteles levelekben címeztetik), mint a

dunán-túli nagyobb-kisebb urak szinte valamennyien. Azaz névleg Károly királyt vallotta urának, de mint a »lesi puskás« beérte a szemlélő és várakozó szerepével. Nem is találkozunk sehol vele Károly király első küzdelmeiben, sem a csehországi hadjáraton, sem Esztergam ostrománál, sem a rozgonyi ütközetben.

Károly király ugyan első adományos levelében, melyet Köcski Sándor részére kiállított, érdemeül tudja be, hogy híve volt azon időtől fogva, mióta Magyarországra érkezék és hogy részt vett minden országos hadjáratban; de a későbbi adományos levelek Köcski Sándornak már csak azon időbeli hűségéről emlékeznek, midőn Károly még nem volt az ország teljes birtokában és első sorban azt jegyzik föl érdemeül, hogy a hűtlen Német-Ujvári András pártját elhagyta.⁹

Ez elszakadásnak talán inkább következményeül mint okául borzasztó esemény szolgált.

Károly király tapasztalván, hogy a garázda Német-Ujváriak elbizakodva hatalmokban a törvényesség ösvényére lépni nem akarnak; hogy hasztalan vezet ellenök sereget a Dunán túlra, mert ha megveri is őket, ezek a talajból, saját jobbágyaikból, a velők tartó kisebb birtokosokból, a szomszédos osztrák és stajer, horvát és szerb urak segélyéből merítenek ujult erőt: rábeszélés, kecsegtetés, adomány által híveket kezdett szerezni magán a hűtlenség tanyáján, a dunántúli részekben. Sikerült is a jobb elemet, melyben a belátás a szent korona igazai és a haza java iránt ki nem halt, részére hódítani és szervezni. Oslí Lőrincz, a Kanizsal főnemesi család alapítója, Gutkeledi Miklós, az Amadék egyik öse és Köcski Sándor voltak a királypárti szövetkezés vezérei, kik évekig tartó véres harcok után a nemzeti egység zászlóját győzedelemre vitték.

De a Német-Ujváriak boszúja is szörnyű volt »árulók«-kal szemben.

A főnőbb érintett Gersei Nádasdi András fiai: László, a Köcski Sándor süve és testvére Dénes szintén a királypártiakhoz állottak volt. Német-Ujvári János tehát, ki akkor az egész család feje vala,¹⁰ rajok szabadította hadnagyát, Vörös Salamont, ki Nádasdi Lászlót a gersei templomban három szolgájával együtt meggyilkolta, a holt tetemet kihurczolta és lefejezte, aztán az uri kastélyra tört, hol Dénes ur saját és testvére feleségével (a Köcski nővérevel) és gyermekeikkel összesen kilenczen bezárkóztak. A rabló rajok gyújtotta a házat és a szerencsétlenek benne égtek; csak az egyetlen Margitnak, később Magyar Pálnénak sikerült megmenekülnie dajkája gondos jóvoltából.¹¹

Nem is a Gersei Nádasdiak magok jártak így. Az Aba nemzetségéből származó Lőrincz mester négy fiának minden jószágát elpusztították a Német-Ujváriak azért, mert a király hűségétől eltávolozni nem akartak. Kettő a testvérek közül fogságukba esett és három éven át iszonyú kínokat szenvedett. Miklóst, az idősbet mezítelen testtel a ló farkához kötötték és hurczoltatták, hogy bőre, husa szétszakadozott.¹²

Rezneki Herbort is panaszkodik a királynak, hogy Vörös Salamon lerombolta és föltörte várát és templomát, szüleit megölte és ezenfelül Babonak és Szent-György birtokokra vonatkozó szerzeményes leveleit elrabolta. A zalavári convent vizsgálatot teljesített ez ügyben és Rezneki Herbort panaszát valónak találta.¹³

Köcski Sándor is így járt. A Német-Ujváriak minden jószágát elpusztították s neki menekülnie kellett pusztán hagyott birtokairól.¹⁴ Vitézi híre azonban megelőzte, mert szent-mártoni várnagynak találjuk őt, midőn (1318. évi május 3-án) Károly király Sebes, Takács és Egered nevű sopron- és györmegyei birtokokat adta neki »in *recompensationem*« kárpótlásképen hű szolgálataiért.¹⁵

A következő évre esik Károly király szerb hadjáratára MilutinUros szerb király ellen, melyben Köcski szintén részt vett.

E hadjáratnak közvetlen oka (mellőzvéen a régibb szerb-magyar torzsalkodásokat, melyek előadása ide nem tartozik) az volt, hogy Tarentoi Fülöp herczeg, II. Károly sicíliai királynak és Árpád-házi Máriának fia, tehát Károly magyar király nagybátyja, meghivatván néhány elégületlen szerb főtisztól, Szerbiába törni, azt a magyar király és Mladin bán segélyével elfoglalni szándékozott.¹⁶ De Urosnak tudomására jutott az összeesküvés; a lázadást leverte, aztán a magyar koronához tartozó macsói bánságra tört és Macsó várát elfoglalta, hogy boszút álljon Károly királyon, kit a lázadás egyik elősegítőjeül hitt.

Károly király tartott a botránytól, melyet e támadás előidézhett, sőt elő is idézett. 1319. évi nyár közepén¹⁷ tehát hatalmas sereggel indult a megtámadott bánságba; de a tél is beköszöntött már,

mikorra a hadjárat Macsóvár visszavételével és — úgy látszik — békekötéssel végét érte. Köcski Sándor a nevezett vár ostrománál kitüntette magát és a reá zuhanó kövektől súlyos zúzásokot szenvedett.¹⁸

Megszabadulván ez oldalról ellenségeitől, minthogy másrészt Trencsényi Csáki Mátyus hatalma is foszladozni kezdett, Károly törekvését a Német-Ujváriak megfékezésére irányzta. E tekintetben dunántúli hívei tettek nagy szolgálatokat. Köcski Sándor — hogy e helyt csak az ő érdemeiről szöjjünk — egyebek közt Kőszeg várát foglalta el, melynek vívásánál nyíllal mély sebet ejtettek rajta. Majd ismét Kabold várát és Pölöske várát vette be. Midőn pedig Német-Ujvári András a többi Henricziádokkal a király hívei megfélemlítésére és javaik pusztítására indult, Köcski Sándor hamarjában összeszedett embereivel eléje került a pusztító hadnak, s azt Szalafőnél nyílt csatában kemény ütközetben leverte.¹⁹

Hanem ily kitartó ellenséggel szemben, melynek hatalma még ekkor is szinte egyenlő volt a királyéval, a változékony hadi szerencse nem egyhamar hozta meg a békét. Egy évtizeden túl folyt a tusa. A Borsákat és párthíveiket rég megsemmisítették vagy szétszorták; Trencsényi Mátyus szintén sírjában pihent már; a Mátyusföld rég meghódolt törvényes urának: midőn a Henricziádok még mindig villogtatták kissé csorba fegyvereiknek még mindig hatalmas élet. Végre is Köcski Sándor, már mint országbíró bölcsességének és ügyességének sikerült 1327. körül Jánost az Iván fiát megtörni, megpuhítani és négy erős várát: Sárvárt, (Német-) Újvárt, s a két (alsó és felső) Kőszegvárat elfoglalni és a király uralma alá bocsájtani nemcsak, de Jánost, a lázadó Német-Ujváriak fejét magát is a király engedelmségére terelni s ekként az ország belső békéjét valahára teljesen helyreállítani.

A király bizalmában és kegyében nagyot is nöött ennek folytán, noha, úgy látszik, már előbb is őt tartották a legügyesebb hadnagyok egyikéhek. Erre mutat, hogy midőn Károly király szövetségesének Habsburgi Szép Frigyes római pártkirálynak segélyt küldött vetélytársa Bajor Lajos ellen, Köcski Sándorra bízta ezen 6200 lovasból, köztök 4000 íjász künből álló csapatot.²⁰ A király szerfölött dicséri Köcski ezen expedícióját, — mely ugyinnond — a magyar dicsőségnek és vitézségnek kitörülhetetlen emlékét hagyta a németeknél s a magyar király tekintélyét világszerte emelte.²¹

E dicséret, mely diadalt emleget, gyanúsítak tünik ugyan fel, főleg ha helyesen sejtjük, hogy e segélycsapat a mühlendorfi, másként ampfingeni csatában vett részt.²² De a magyarokon nem mult, hogy a győzelmet Frigyes számára biztosítsák, csakhogy ők a csata kimenetelére fölállításoknál fogva befolyással nem voltak.

Az osztrákok ugyanis előlegezett győzelmi mámorukban a magyarokat és kunokat elkülönítve a többi seregtől valamely távolabb eső dombsorra állították, mit a magyarok igen zokon vettek.²³ Okát e mellőzésnek nem nehéz kitalálni. A katonát az időben a zsákmány kecsgettette. Ettől látták magokat a magyarok elítelve, »und wart der Streit auch domit verloren« s ez okon veszett el az ütközet.

Köcski Sándor nagy zászlóalját állított ki ez alkalommal is rokonai, hívei és szolgái sorából; hisz csupán az ő zászlóalja veszteségét mintegy nyolczvan emberre teszi Károly király, ki e nagy költségek pótlására és hősi tetteiért a györmegyei Nagy-Écs és Pázmánd helységeket, előbb királyi udvarnokok birtokát adja neki, mely adományhoz Erzsébet királyné kedvelt hívének Pázmánd azon felével kedveskedett, melyben a királyné népei laktak, míg Köcski Sándor egy alkalmas telket vett Zeerki Tamás gróftól, melyben uri lakát, kúriáját építette föl Nagy-Écsen.²⁴

Ugy látszik azonban, hogy a király kevesellette ez adományt arányban azon nagy költségekhez, áldozatokhoz és szolgálatokhoz képest, melyeket Köcski Sándor tett, s hozzájárulván újabb és újabb érdemei neki adta a pápóczi uradalmat, melyhez Pápóczon kívül Miklósfalva, Csatabér (másként Tatabér), Ekl (Vasban) és két Pályi (Sopronban) tartozott, és mely hajdan a Csáki nemzetség ugodi ágának képezte birtokát.²⁵

Viszont Köcski Sándor is bőkezűen jutalmazta saját embereit, kik zászlója alá szegődtek. Ugyancsak egy általa kiállított adományos levele maradt reánk, melyben Sári Ehellős fiainak a Sár folyó melletti birtokát, Mihályföldét rokoni szeretete jeteül s elfogadott szolgálatok elismeréseül ajándékozta; de ha elgondoljuk, hogy e takarékos (mert szerző) ember, kinek immár nagy

terjedelmű birtokai, vasvári főispánsága s országbírói tiszte után kétségkívül bő jövedelme volt, annyi adósságot csinált, hogy ezek fődözésére összes birtokait: *Pápóczot, Csatabért, Elket, Miklósfalvát, Somlyót, Zsedényt, Miskét, a két Pályit, Sebest, Takácsit, Fígereket, Nagy-Écset, Pázmándot, Köcsköt és Üköt* felerészben zálogba kellett vetni, elképzelhetjük, hogy a hazának és királynak följánlott szolgálatai nem kevésbe kerültek, mihez képest a királyi adományokat nemcsak jutalmul, de nagy részint bérül kell tekintenünk.

Köcski Sándor azokon felül, miket röviden előadtunk, még mint Vasvármegye ispánja, sárvári várnagy, a besztercei és besztercze-vidéki várak várnagya (?²⁶), mint a király udvarbírája vagyis országbíró és ismételve mint békebíró szolgálta hazáját.

Az országbírói hivatalt 1324. évnek talán közepétől 1328. januáritus végéig, azaz mintegy negyedfél évig viselte²⁷, mely nem épen hosszú hivataloskodásából aránylag elég ítéletét és egyéb levelét ismerjük arra, hogy a jeles országbírót fölismerjük benne²⁸, ki — mint önérzettel mondja — Isten kegyelméből és a király akaratából Magyarország legfőbb bírói méltóságát a rendes úton elnyervén, szoros kötelességének ismeri személyválogatás nélkül mindenkít jogában megoltalmazni²⁹. Amiért Magyar Pált, a királyi javak visszaperlő biztosát a veszprémi káptalan némely jogtalanul elkobzott birtokai visszaadására ítéli; máskor pedig királyi új adomány ellenében a régi birtokos jogát oly meggyőző indokolással védi meg, hogy ítéletében a király nemcsak megnyugszik, de azt meg is erősíti. Általában éles fölfogás, világos gondolatmenet, mely átlátszó fogalmazataiban is nyilvánul, nemkülönbén biztos jogérzet, kiváltképen pedig a hazai törvényes szokások bő ismerete jellemzik ítéleteit, melyeket »in alto castro, vulgariter Wisegrad dicto« keltez.³⁰

Itt érte utól a halál is, melynek midőn közeledtét jó eleve megérzé, komoly aggodalom szállotta meg az iránt, ha vajmi annyi fáradsággal és törekvéssel szerzett birtokai megmaradnak-e családjánál? Eme bizonytalan időben látta már ő annak ellenkezőjét is eleget. Főleg Csenik mestertől, Károly király cseh származású hívétől s ennek fiaitól tartott és nem minden ok nélkül. A király ugyanis Csenik vitéznek szolgálatai jutalmául adta volt az ugodai Csáki ág összes uradalmait, de azoknak egy részébe ígtattatta be csak, t. i. az ugodai uradalomba, miközben a pápóczi uradalmat — mint láttuk — Köcski Sándornak adta. Köcski azon tudatban, hogy igaz úton járt, s a király adományait megérdemelte, esedezett Károly királynak, biztosítaná későbbi támadások és igény keresetek ellen adományait. A király készséggel állott híve kívánságára és ritka módon teljesítette azt. Meghagyta ugyanis a győri káptalannak, küldje ki egyik tagját törvényes bizonyságul, kinek jelenlétében Halastói János királyi ember hirdesse ki az érdekelt helyeken, nevezett szerint a királyi udvarban, Vas, Sopron és Szála megyék gyűlésein, a vasvári, körmendi és veszprémi sokadalmakon, hogy ha valaki Köcski Sándor országbíró birtokainak egyikére avagy másikára joggal vél birni, az jelentse magát azonnal, hogy határnapot kapván jogát a királyi fölség előtt kimutathassa.

A megbízottak híven eljáltak a király parancsában, de miként a győri káptalan leveléből kitetszik, annyiban eredménytelenül, hogy sentki se találkozott, ki Köcski Sándor birtokjogának ellenmondott volna. A király tehát ünnepélyes alakú levelet adott ki, melyben szeretett országbíróját újra megerősítette minden javai birtokában; magára és utódaira vállalta, hogy Köcskit és maradékát mindennemű jogaikban saját költségén megvédené; kivételképen engedélyt adott a Köcski-család fi és nő maradékának mindennemű jóságai elidegenítésére; pallosjogot adott nekik a gonosztevők ellen és vizijogot a Rábán, hogy a királyi birtokon is malmoikat építhessenek. Cseniknek pedig és maradékának örök hallgatást parancsolt.³¹

Az országbírót borús sejtelmek meg nem csalták. 1327. évi december közepén még betöltötte hivatalát, de aztán nemsokára ágyba viitte betegsége. Kérésére, hogy végrendelkezhessek, nevezetesen nejeről Bajóti Kláráról gondoskodjék, hozzá küldé a király László kalocsai érseket, Endre fehérvári prépostot és alkanczellárt, Micsk Sziavon bánt, Demeter tárnokmestert és Treutel Miklós pozsonyi vármegye ispánt. A küldöttek az országbírót nagy betegen, de ép észszel találták. Mindenről rendelkezett és rendelkezései végrehajtásával egyetlen fiát, Györgyöt bizta meg. A beteg nem sokkal élhette túl a következő 1328. év januáriusát, mert özvegyét fia már februárius 19-ön az

imént említett urak és saját testvérei: Bajóti Pál és Lőrincz jelenlétében száz márka kész pénzzel elégítette ki hozománya és hitbére czimén, szabadjára hagyván, hogy özvegyi szállásul volt férje bármely jószágát (Pápócz, Écs és Pázmánd kivételével) választhatja. Összes vagyonát pedig fiára Györgyre és unokatestvére Kőcski Kacsó Miklóstra hagyta, kik azonban csakhamar kénytelenek voltak az összes jószágok felét Magyar Pálnénak, ki azt zálogba birta, átengedni. Károly király — szeretettel megemlékezvén ama rendkívüli és kitűnő szolgálatokról, melyeket Kőcski Sándor neki tett, ki — ugymond — miattunk megrontatván, mint vitéz férfiú hűséggel zászlót bontott, s az ország nem kis részét, tudniillik Vas és Sopron vármegyéket, melyeket Német-Ujvári András, az ország megbélyegzett hűtelene elfoglalva tartott, számos várral, melyek ama vármegyékben fekszenek, ügyes iparkodással elfoglalta, mi által hatalmunk nem kis részben megizmosodott, — mind e rendelkezéseket és szerződéseket megerősítette.³²

Azt is jól sejtette Kőcski Sándor, hogy szerzeményeit meg fogják halála után támadni. Említettük, hogy a pápóczi uradalom hajdan a Csáki nemzetség ugodi ágáé volt, és hogy nem épen alaptalan okból Cseník cseh származású vitéztől féltették annak zavartalan birtoklását. Azonban nem ez oldalról jött a támadás, hanem oly egyéntől, kire talán senki se gondolt.

Az ugodi Csáki ág utolsó sarja Csáki Mórica volt, ki feleségével, néhai Amadé nádornak (az Abák nemzetségéből) leányával együtt, letevén a világi zajos életről, mindketten zárdába vonultak. Már Mórica fráter követelte volt, hogy elfoglalt jószágai egy részét, vagy némi haszonbért utána adjanak a nyúlzigeti apácáknak, hol neje tartózkodott.³³ Mórica fráter halála után pedig özvegye, helyesebben: Katalin soror, vagy talán még helyesebben : a nyúlzigeti zárda vette kezébe az ügyet, és oly jól vitte, hogy Kőcski György és Magyar Pálné kénytelenek voltak egyességre lépni vele. Az egyesség 1357. november 18-án létre is jött; Katalin soror 300 márkáért lemondott minden jogáról.³⁴

Még egyszer (1364.) helyt kellett állania immár özvegy Magyar Pálnénak Nagy-Écs birtokára nézve Lajos király előtt, ki ennek folytán meghagyta Kont Miklós nádornak, hogy Győrvármegye gyűlésén vizsgálatot eszközöljön az iránt, ha vajon néhai Kőcski Sándor vagy fia György tényleges birtokában voltak-e Nagy-Écsnek ? Kont Miklós nádor meg is ejtette a kívánt vizsgálatot, mely azt derítette ki, hogy Kőcski Sándor, mióta királyi adományba kapta, mindig birta Nagy-Écsset, halála után pedig fia György szintén sok ideig birta azt³⁵. Az öreg Magyar Pálné tehát megnyughatott volna ez iránt, ha volt volna kire hagyni a sok szerzeményt. Mert körülé mindnyájan elhaltak: férje, fia, leánya, Kőcski György, Kacsó Miklós és ennek fia Tamás is. Egyik se hagyott utódot. ...

»Ha Isten magához vette mindannyit, maradjon Neki a jószág is«, gondolta Magyar Pálné asszony és az általa alapított pápóczi prépostságnak hagyta jószágai fele részét, másik felét pedig a pápóczi pálos-rendi templomnak és klostromnak azon kikötéssel, hogy ha bekövetkeznék oly idő, midőn a nevezett kolostor nem lehetne birtokosa a neki hagyott javaknak, ezek is az Üdvözítőről czimzett préposti templomra maradjanak. S ez úton: a prépostság oklevelei a győri káptalan levéltárába kerülvén, maradt fönn Kőcski Sándor jeles emlékezete is.

Ugyanekkor gondoskodott özvegy Magyar Pálné, s ez fényes sugárt vet emlékére, hogy a préposti és népiskolák kellőn javadalmaztassanak Pápóczon³⁶.

PÓR ANTAL.

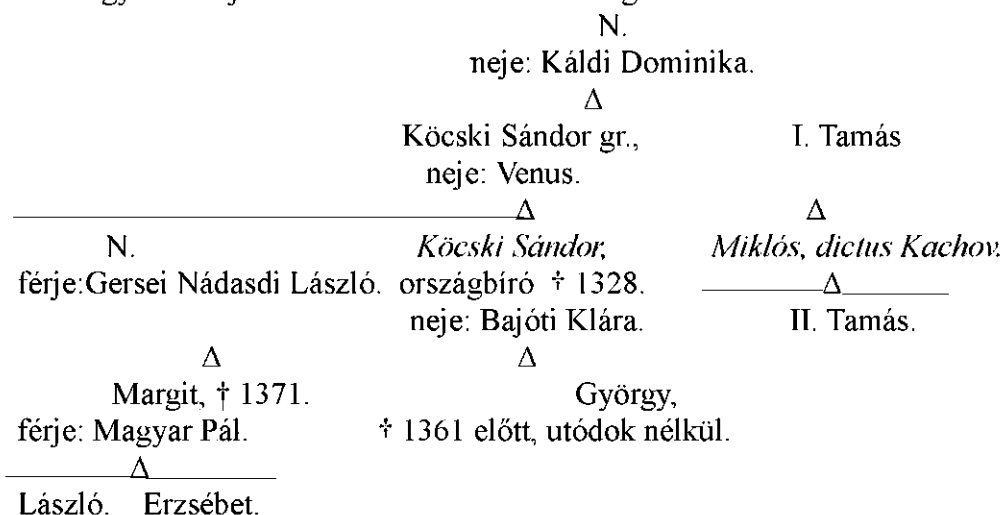
1) »Pro reintegracione . . . reipublice et reformatione pacis«, mondja a király oklevele. (*Hazai Okmánytár*, I., 134.)

2) Ma Nagy- és Kics-Köcsköt különböztetnek meg, melyek együtt mintegy 800 magyar lakost számitanak és a kis-celli járáshoz tartoznak.

3) *Hazai Okmt.* I., 141.

4) Nem értem az idegenkedést, melytyel középkori okirataink némely kiadói ezen szó iránt viseltetnek, hogy helyette a latin *comest* használják. A középkorban a magyar ember a *comes* szót rendszeren a szláv eredetű *ispány* szóval fordította, noha már a Margit-legenda különbséget tesz »vaarmegye ispány« és »keuz ispan« közt. A németek a *comes-t* a *Grav-* vagy *Graf-*fal helyettesítették, míg az *Obergespan* szó sokkal később kezdett divatba jöni. A *gróf* szót a magyar csakhamar átvette, hogy a többi *comest* a vármegye *comestől*, kinek megmaradt főispán címe, megkülönböztesse. — Noha a comesi rangnak középkori teljes értelmét és fokozatait nem sikerült ekkorig biztosan megállapítanunk, a mívelt olvasó a középkori grófokban nem fog jelenkori aristokratákat, az ispánokban gazdatiszteket látni. Azért én megtartom a régi elnevezést s a vármegye-ispánokhoz nem tartozó comeseket grófoknak írom mindaddig, míg t. íróársaimtól kellő felvilágosítást nem nyertem, melyet készséges köszönettel veendek.

5) Ezek után így állíthatjuk össze Köcski Sándor országbíró nemzedékrendét:

Gersei Nádasdi László fia volt Andrásnak, ki V. Istvánt ifjúságától fogva szolgálta és »in introitu in terram Stirie sub castrum Marumberg« dicséretre méltó szolgálatokat tett, amiért a zalavármegyei Paah (Páhok) birtokot nyerte. Birtokos volt Gersei Nádasdi András Vasban is Makván és Gersén. IV. László király szintén »dilectus et fidelis noster«-nek nevezi őt. Sógorságban is jómódú nemessel: Vasvári Jánossal volt, kinek nővére 40 márkányi hozományt vitt a gersei házhoz. (*Hazai Okmt.* I, 125. 127.; VII, 80. 143. — *Zalai Oklt.* I, 175. 176.) Mily atyafiságot tartott Sándor országbíróval Köcski János és Dénes mester, kiknek Csáfordi Pál fiai eladják Dobronyi nevű két birtokukat (*Zalai Oklt.* I, 135.) s kik valószínűleg szintén a családhoz tartoztak, nem kutathattam ki. (V. ö. *Anjoukori Okmt.* III, 216.)

6) Kiadta Nyáry, *A Heraldika Vézérfonala* V. tábla 40. szám. V. ö. a mellette levő 39. számú Német-Ujvári Miklós nádor címérével és Héderváry János püspök pecsétjével *Knauznál, Magyar Sion*, 1863. évf.

7) *Anjoukori Okmt.* I, 281. 294. 337.

8) Ugyanott, I. 360.

9) *Hazai Okmt.* I, 113. 134. 139. 151.

10) »Totius prodicionis et colligationis caput,« nevezi őt Károly király. Az oklevélben (*Katona, Hist. Crit.* IX, 5.) ezen János néhai Henrik nádor fiának nevezetik, voltaképen pedig unokája volt. Hogy itt nem Iván nádor, a Henrik fia értendő, ki ekkor már nem élt, hanem Iván fia János, kitűnik abból, mert e borzasztó esemény 1314-nél előbbre nem tehető, minthogy Német-Ujvári András Sáron, 1314. április 3. kiadott levelében Gersei András fiait még birtokosokul említi Gersén. (*Anjoukori Okmt.* I, 337.) — Gerse vagy Gelse Sár és Köcsk közt fekszik.

11) *Fejér*, CD. VIII / III, 592.

12) *Anjoukori Okmt.* I, 426.

13) *Zalai Okl.* I, 194.

14) *Hazai Okmt.* I, 151.

15) Ugyanott, I, 113.

16) *Theiner*, Monum. Hung. I, 830. 831.

17) »In octavis b. Jacobi apostoli« (1319. augusztus 2.) írja Lampert országbíró : »totius regni nostri motus contra Urosium regem Servie ipsis temporibus et diebus erat.« *Zichy okmt.* I, 170.

18) *Hazai Okmt.* I, 124. Vess össze *Anjoukori Okmt.* I, 532.; II, 69. 128. — *Fejér* CD. IX/I, 88. — *Katona, Hist. Crit.* VIII, 405. — *Bu Fresne*, Illyricum vetus et novum 58.

19) »Fide potius, quam multitudine devicit,« mondja a király levele *Hazai Okmt.* I, 124. 140.

20) *Pray*, Annales, II, 15.

21) »Eius (Alexandri de Kuchk) bellicosi áctus et certamen apud Tentonicos perpetue memorie existunt commendanda in indelebilem . . universorum gloriam Hungarorum.« »Ipsius fama de peracto per eum strenuo triumpho . . laudum preconio per orbem resonat universum, ex quo nostre (Caroli regis Hungarie) maiestatis potentia formidabilis habetur apud omnes extraneas nationes.« *Hazai Okmt.* I, 124. 140.

22) Az oklevél, mely e segélycsapat viselt dolgait elbeszéli 1323. június 19-én kelt, a mülhdorfi csata pedig 1322. szeptember 28-án üttetett.

23) »Die Ungern, die Haiden, der Herren Pannier fluchen unstetleich an den perg.« *Perz*, SS. rer. Austriac. I, 1003.

24) *Hazai Okmt.* I, 123. 126. 131. 154. ; III, 81. — Megjegyzendőnek vélem, hogy az 1323. évi adományos levelek *magisternek* czimzik Köcski Sándort, kit az 1318. évi adományos levél már comes-nek czimzett, s a későbbi oklevelek ismét comes-nek czimeznek.

25) *Hazai Okmt.* I, 137.

26) Az *Anjoukori Okmánytár* (II, 214.) közöl Sándor országbírótól Zilmán, in civitate nostra, 1325.

szeptember 27-én kelt levelet, melyben magát castellanusque de Bystrizcia ceterorum quoque castrorum in circuitu nevezi, és Pezold nevű ügyvédének megtelepítés végett Hreduh nevű krasznamegyei birtokot enged át. Minthogy a fentebbi kelet idején csakugyan Köcski Sándor volt az országbíró az Okmánytár szerkesztője ki is írhatta vezetéknevét a rubumba ; de én bizony nem tudom, mit tegyek ez oklevéllel ? Egyszer azért, mert sehol másutt nem találok, hogy Köcski Sándor krasznamegyei birtokos vagy besztercezi főkapitány lett volna; azután ez oklevél nyelvezete is selejtesebb, mint Köcski Sándor egyéb kiadványaié.

27) Elődje, Lampert országbíró utóljára 1324. márczius 23. említetik. (*Anjoukori Okmt.* II, 117.) Sándor országbíró először említi Károly király 1324. október 3-án kelt okiratában. (*Fejér*, CD. VIII/II, 537.) Ugyanamag Sándor országbíró utolsó datumául 1328. januárius 14. napját ismerem. (*Fejér*, CD. VIII / III , 275.) Károly király 1328. februárius 19-én már néhainak nevezi Sándor országbíró (*Hazai Okmt.* I, 156.) míg utódja, Pál országbíró 1328. márczius 23-án fordul elő először. (*Anjoukori Okmt.* II, 355.)

28) Köcski Sándor országbíró kiadványai találhatók : *Anjoukori Okmt.* II, 176. 177. 203. 221. 262. 265. 304. 329. — *Hazai Okmt.* V, 102. — *Zichy Okmt.* 281. 291. 292. — *Zalai Oklt.* I, 192. 193. — *Károlyi Oklt.* I, 66. — *Fejér* CD. VIII/III, 153. 154.258. 763. — *Koller*, Hist. epp. Quinqueecl. II, 338.

29) »Nos, qui nutu divine pietatis, volenteque domino nostro rege supremam iudicatus reipublice regni Hungarie ordinarie optinentes, unicuique quod suum est ex debito eiusdem officii publice administrationis autoritate reddere et adiudicare tenemur.«

30) Például álljanak következő tételei : »Regni Hungariae consuetudine exigente universe cause testimonio conprobate uno istorum duorum articulorum, videlicet depositione iuramenti aut dimicatione duelli debitum finem sortiri consueuerunt.« Vagy: »Regni antiquo approbata consuetudine exigente causas -et actiones actorum cause et iniurie citatis lite pendenté facte et comprobate solent posttergare.« Ismét: » Iuxta regni modum consuetum pecuniarie solutiones traditione possessionum fieri possunt.« Másutt: »Regni Hungarie ab antiquo approbata consuetudo, non alicuius parochialis comitis et iudicum nobilium aliquorum iudicio perpetuari possessiones requirat et admitti.« Végre igen jellemzi Köcski országbíró azon levele, melylyel Miklós bátai apátot a Becsei Imre által ellene indított hatalmaskodási ügyben a pécsi püspökhöz küldi a következő indokolással: Cum abbas in potentiariis questionibus non nostro, sed episcopi iudicio adstare teneatur, ipsum Nicolaum abbatem in nostre anime preiudicium iudicare non audendo, utrasque partes in vestre Paternitatis presentiam destinavimus iudicandos, cui Emerico, prout in inquisitoriis literis videbitis contineri, e parte dicti abbatis, Deum habendo pre oculis, iustitie faciatis complementum. «

31) *Hazai Okmt.* I, 144.

32) *Hazai Okmt.* I, 156. 162. — *Katona*, Hist. Crit. IX. 5.

33) Lásd ez ügyet bővebben *Boldog Csáki Móríczy* című értekezésemben *Kath. Szemle*, 1887. évf. 303 és köv. 11. és ily című értekezésemet *II. Miklós győri püspök a Századok XXI. évf. 836. 1.*

34) *Hazai Okmt.* I, 217.

35) *Hazai Okmt.* II, 118.; III, 184.

36) *Hazai Okmt.* II, 321.